

Kolbeinn ungi - Hjónabandið (1922)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (almennt útlán).

Stimplað á baksíðu titilblaðs og bls. 14.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

347
kol

HJÓNABANDIÐ

EFTIR
KOLBEIN UNGA

KVENNASÖGUSAFN
ÍSLANDS

REYKJAVÍK MCMXXII
PRENTSMÍÐJAN ACTA

Anna Sigurðardóttir
Hjardarhaga 26 Reykjavík

I.

Hjónabandið er merkur löggjörningur, mikilsvarandi fyrir einstaklingana og jafnframt fyrir þjóðina sem heild. Það skiftir mjög miklu að þau ákvæði í lögum, sem löggjörningur þessi lýtur, sjeu í samræmi við hag aðilja. Nú á þessu þingi er lagt fram „frumvarp til laga um lögfylgjur hjónabands“. Frumvarpið hefir búið út hæstarjettardómari L. H. Bjarnason. Það er að mestu þýðing úr danska textanum. Hjer hafa áður verið leidd í lög þrjú frumvörp í svipuðum anda. Frumvörp þessi eru frumvarp um stofnun og slit hjúskapar, frumvarp um afstöðu foreldra til óskilgetinna barna og frumvarp um afstöðu foreldra til skilgetinna barna, sbr. lög nr. 39, 46 og 57 frá 27. júní 1921. —

Athugasemdir þessa frumvarps, sem nú liggur fyrir, geta þess, að „mörgum muni þykja kveða eigi minst að“ frumvarpinu um lögfylgjur hjónabands. Getur vel verið, að mörgum muni þykja mikið til frumvarpsins koma, en hitt er víst, að ýmsum hefir þótt frumvarpið mjög varhugavert, og breytingar þær, sem það fer með á gildandi sifjamálaölggjöf hafa sætt stórfeldum aðfinslum mjög þektra erlendra lögfræðinga. — Það sjest af umræðum Alþingis um frumvarp til laga nr. 22, 6. okt. 1919 (lög um hæstarjett), að einn velmetinn þing-

maður svæfir rannsóknarskyldu sína á frumvarpinu á þeim dúnmjúka kodda, að þektur lögfræðingur eigi mestan þátt í frumvarpinu og því hljóti það að vera ágætt. Og ekki nóg með það, hann ber þessa endaleysu fram sem sönnun í ræðuformi til þess að hinir þingmennirnir fari að þessu dæmi. —

Mjer kæmi það sannast að segja ekkert á óvart, þó að sönnun þingmanna nú um ágæti þessa frumvarps yrði eitthvað þessu lík, og bygð á eitthvað svipuðum forsendum. En hvað er þá sjálft Alþing, ef eitt einasta nafn nægir því sem fullkomin sönnun, „frímerkir“ frumvarp gegnum þingið og gerir að lögum? —

Það, sem fundið hefir verið að danska frumvarpinu, á að mestu við um hið íslenska, og vil jeg nú geta þess helsta. —

II.

Frumvarpið sýnir það sjálft, enda beint sagt í athugasemdum frumvarpsins, að það sje eitt ákveðið „princip“, sem það fylgir, jafnræðishugsjónin. Hinn breiði vegur fjöldans er að þrælbinda sig við „princip“ og stjórnast af þeim. Með þessu frumvarpi gengur sjálfur löggjafinn einmitt inn á þessa breiðu braut, og maður gæti næstum skilið athugasemdirnar svo, sem þetta sje talið frumvarpinu til ágætis. En skyldi náttúran og lífið ei á örfáum sviðum vera svo tilbreytingasnautt og óbrotið, að lög, sem sett eru eftir eintómu „principi“ kreppi ei allvíða mjög tilfinnanlega að, og heimtar ekki

einmitt breytileiki þess að lögin sjeu sniðin eftir því, eins og stakkur eftir vexti. En þetta frumvarp hefir valið þá leiðina, að fylgja jafnræðishugsjóninni í einu og öllu. Þetta er auðsær hægðarauki, því það er ólíkt meiri þraut að semja sífjalög þar sem tekið er tillit til hinna breytilegu aðstaða hjónanna, sem lífið sjálft hefir markað, og reynslunnar, sem rjettarmismunur konu og eiginmanns hefir þegar sýnt, heldur en að draga stórt strik yfir þetta alt og elta jafnræðishugsjónina eina gegnum allar torfærurnar.

Í lögum um fjármál hjóna, nr. 3, 12. janúar 1900, § 15, er svo fyrir mælt, að kona skuli ekki ein lögber um að greiða af sjereign sinni skuldir bónda síns nje veðsetja hana (sjereignina), eða á annan hátt ótryggja til tryggingar skuldum hans eða skuldbindingum. Um gildi þessara ákvæða er fengin talsvert mikil reynsla, og maður gæti því búist við að sjá eitthvað í athugasemdum frumvarpsins um það, hvað grein þessi hefir unnið sjer til óhelgis, því maður verður að ætla, að einhver skynsamleg ástæða hafi legið til þess, að hana á nú að nema úr gildi. Nei, í athugasemdunum sjest ekki eitt aukatekið orð um það, aðeins þetta: það leiðir af jafnræðishugsjón frumvarpsins, að þetta ákvæði verður að víkja. Jæja, greinin samrýmist ekki jafnræðishugsjóninni, en skyldi hún ekki einmitt samrýmast sjálfu lífinu?

Sje svo, er það jafnræðishugsjónin, sem ekki sam-

rýmist raunveruleikanum og er því í þessu sambandi röng. —

Jeg nefni § 15 aðeins sem dæmi til að sýna með hve mikilli rökfestu frumvarpið rífur niður og byggir nýtt. Alt eins mætti nefna §§ 12 og 13, sem breyta ákvæðum 13. gr. 1. nr. 3, 1900. Þessi breyting er í athugasemdum frumvarpsins rökstudd með því, að þetta sje „ein af afleiðingum jafnræðishugsjónar frumvarpsins“; og svo halda athugasemdirnar áfram: „Af því að misbrúka má þann rjett, sem 12. gr. fer með“, er 13. gr. sett eins og lekabytta undir alt saman. Þegar litið er á ákvæði frumvarpsins um framfærsluskyldu hjónanna, er enga rökstudda ástæðu þess að finna, hversvegna framfærsluskyldan eigi að hvíla jafnt á konu og eiginmanni, því eftir orðalagi frumvarpsins er auðsætt, að þannig ætlast það til að ákvæðin sjeu skilin. Þar er ekki minst á reynslu, vinnukrafta eða aflahæfi. Það er fyrirfram gengið út frá því sem gefnu, að jafnræðishugsjónin eigi að ráða, og af því er svo leitt hitt, að framfærsluskyldan skuli hvíla jafnt á konu sem bónda hennar. En er það sannað, að jafnræðishugsjónin eigi að ráða? Því fer svo fjarri, að athugasemdirnar sanni þessa forsendu, sem það þó bæði hjer og annarsstaðar byggir á, að þær reyna það alls ekki. Niðurstaðan er því hjer sem víðar leidd af gjörsamlega ósannaðri fullyrðingu. Það er mjög leitt þegar löggjafinn lætur þannig blindast af „principum“, því einmitt hann má ekki láta fljóta með straumi almenningsálitsins eða fullyrð-

inganna, hann verður að hafa þor til að ganga móti þeim straumi ef reynslan og rannsóknir og þar af leidd sannfæring hans skipar. —

III.

Það væri jafnvel miklu nær að efast um það fyrirfram, að sömu lagaákvæði geti að öllu leyti gilt um konu og eiginmann. Kynið er í sjálfu sjer svo stórfeldur andlegur og líkamlegur mismunur, að það virðist næsta kynlegt, ef um svo ólíkar aðstæður, sem af þeim mismun leiða, ættu að gilda nákvæmlega sömu ákvæði.

Og eins og jeg hefi áður tekið fram, verður að líta á það sem hlutverk löggjafans að sníða lög in eftir lífinu og hinum ýmsu aðstæðum þess, en hitt síður, að setja það í lífstykki. Þegar litið er á kjör konu og bónda hennar frá sjónarmiði jafnræðishugsjónarinnar, sýnist það undir sumum atvikum einkennilegt og jafnvel ranglátt, ef kona og eiginmaður ættu að njóta mismunandi rjettarstöðu. En þegar þessi atvik eru grandgæfilega yfirveguð í heildarsambandi, kemur alt annað í ljós. Það er alment viðurkent, að jafnræði eða rjettarsamræmi geti ekki átt við á sumum sviðum. T. d. er svo fyrir mælt í 7. gr. laga nr. 39, 27. júní 1921, að lögdur til stofnunar hjónabands skuli hjá konum vera 18 ár, en hjá körlum 21 (áður 16 og 20). Hjer hefir löggjafinn ekki sjeð sjer fært að taka fram fyrir hendurnar á náttúrunni; hjer varð jafnræðishugsjónin að víkja fyrir náttúrulögmálinu. Þó hefir

aldurstakmarkið verið fært saman um eitt ár frá því sem áður var. Þess má geta, að danskir lögfræðingar munu hafa lagt á móti hækkun aldurstakmarksins og fært fram sem ástæðu þá reynslu, að mæður (ógiftar) á aldrinum 16—18 ára væru alls ekki fátíðar, og því töldu þeir siðferðislega ranglátt að varna konum hjónabands undir þessum kringumstæðum. Læknanefnd, sem fjallaði um frumvarpið, lagði með 17 ára aldurstakmarki.

IV.

En það er vissulega ekki aðeins kynið í sjálfu sjer, sem hlýtur að leiða til ólíkra rjettarstöðu. Hinn stórfeldi mismunur líkamsbyggingarinnar og það, sem af því leiðir, skapar tvær næsta ólíkar aðstæður að því er kemur til aflahæfis og veldur hinsvegar ólíku þroskafari á ýmsum sviðum.

Í lögum eru fyrirmæli, sem eru, þegar að er gáð, í fullu samræmi við þessar ólíku aðstæður, og frumvarpið sjálft hefir auðsjáanlega ekki sjeð sjer fært að raska þessum ákvæðum.

Í 2. gr. frumvarpsins er svo fyrir mælt, að hjónin skuli „eftir getu sinni framfleyta fjölskyldunni svo sem sámir hag þeirra“. Ákvæði þetta er mjög í samræmi við 35. gr. laga nr. 39, 27. júní 1921, sem fer með það ákvæði, að þá er hjón skilja að borði og sæng og þess gerist þörf að annað hjóna sjái um hitt, þá skal „miða framfærslueyri annarsvegar við það, hvað ætla megi að framfærsluþegi geti aflað sjer sjálfur, og hinsvegar við það, hvað

ætla megi hitt hjóna aflögufært um“. Bæði þessi ákvæði eru á pappírnum rjettlát og virðast í fylsta samræmi við jafnræðishugsjónina; en hvað verður í reyndinni? Í reyndinni kemur fram misrjetti, því ákvæðin eru hlutfallsleg (relativ); þau miða við raunveruleikann, aflahæfi aðilja. Tökum dæmi: A og B gera með sjer gagnkvæman samning, þannig að jafnt gangi yfir báða og þeir sjái hvor um annan, ef þarf „eftir getu sinni“ og „svo sem samir hag þeirra“. A hefir hálfu meiri getu en B. Þetta er jafnræði og sýnist á pappír hið fylsta rjettlæti, en í reyndinni hefir A, að öðru jöfnu, tekid á sig hálfu þyngri skyldur en B. Hinsveg-
ar eru þau rjettindi, sem A öðlast, hálfu minni en þær skyldur, sem hann hefir sjer á herðar tekid, en um B er alt þessu gagnstætt. Þessi samningur er þannig jafnræðissamningur, en þó misrjettis-
samningur, þ. e. í honum er ekki jafnvægi milli skyldna og rjettinda.

Sama er um hjónabands-samninginn eftir þeim lögfylgjum, sem þetta frumvarp fer með. — En sjerstaklega sjest þó mismunandi framfærsluskylda aðilja í þeim þvingunaraðferðum, sem lögheimilað er að beita við eiginmanninn til að láta hann gera skyldu sína. Þegar frumvarpið er lesið fljótt yfir og án gaumgæfni, virðist sem þær greinar, er fara með ákvæðin þessu viðvirkjandi (2.—11. gr.), sjeu í samræmi við jafnræðishugsjónina, þ. e. að kona og bóndi hennar beri sömu skyldur og njóti sömu rjettinda. Athugasemdir frumvarpsins minnast alls

ekki á neinn rjettarmismun, heldur þvert á móti, enda mun fjöldanum fara þannig, að hann finnur engan rjettarmismun. En þetta stórfelda misrjetti liggur í leyni í 9. gr. frumvarpsins, 2. málsg. : „Um innheimtu úrskurðaðra fjárframlaga fer eftir þeim ákvæðum, sem um það eru sett í löggjöfinni. Margir munu sjálfsagt renna framhjá þessu ákvæði án stans eða umhugsunar, en sá sem þekkir þessi ákvæði, hann gerir það ekki.“

Þessi málsgrein 9. gr. fer þannig með það ákvæði að fyrirmæli laganna um innheimtu „úrskurðaðra fjárframlaga“ til konunnar skuli standa óhöggðuð.

Í fátækralögunum nr. 44, 10. nóvember 1905, er kveðið svo á í 58. og 59. gr., að „meðan hann (eiginmaður) er ekki fær um án sveitarstyrks að framfleyta þeim, er hann á fyrir að sjá að lögum“, geti sveitastjórn haldið honum til vinnu, og ef þurfa maður óhlýðnast skipun hennar, getur hún kært hann „fyrir sýslumanni eða bæjarfógeta, sem heldur honum til hlýðni ef þörf gerist, með sektum eða fangelsi eftir málavöxtum. Vesalings skepnan! Með þessu volduga keyri laganna, fangelsinu, ert þú rekinn til vinnu, þú ert dæmdur í ævarandi þrældóm — fyrir konuna. En lítum nú til þeirra ákvæða, sem gilda um konuna undir sömu atvikum. Að vísu er henni skylt að sjá um eiginmann — ef þörf krefur og geta hennar leyfir, en sem betur fer er hvergi heimild til þess í lögum að fara þannig með hana, þó hún færist undan því að gegna nefndri skyldu. Já, þótt eiginmaðurinn sjálfur sje í þröng,

basli, sleppur þjóðfjlagið samt ekki heljartökum sínum af honum. Meðan einn einasti blóðdropi er eftir, verður hann að þræla fyrir konunni — eða fara í fangelsi. Þjóðfjlagið verður að hafa einhvern, sem það getur skelt skuldinni og ábyrgðinni á. Ekkert minnst athugasemdirnar á þetta; þær minnst ekki einu orði á það, hver þau sjeu þessi „ákvæði“. Nei, það er svo grandvart að athugasemdirnar minnst einu einasta orði á 9. gr. En með því að þetta er eina greinin í frumvarpinu, sem athugasemdirnar ganga með öllu þegjandi fram hjá, verður það dálítið eftirtektarvert og jafnvel tortryggilegt.

Hinsvegar er þetta mjög skiljanlegt, því hinn stórfeldi rjettarmismunur, sem greinin fer með er algjört brot á jafnræðishugsjóninni, sem frumvarpið þó telur sig fylgja. En nú hlýtur lesandi frumvarpsins að spyrja: Þar sem frumvarpið eða öllu frekar athugasemdirnar hafa gert jafnræðishugsjónina að kjörorði sínu, og með því að það vakir svo nákvæmlega yfir því, að konan öðlist í einu og öllu sömu rjettindi sem bóndi hennar, hversvegna leggur það henni þá ei nákvæmlega sömu skyldur á herðar sem honum?

V.

Hjer að framan hefi jeg sýnt (sbr. samning A og B) að jafnræðið í þrengri merkingu: jafnstarfandi (activ) ráðarjettur aðilja, getur alt eins leitt til misrjettis sem til jafnrjettis. Þar af sjest,

að jafnræðið er mjög svikull mælikvarði, og þetta játar sjálft frumvarpið með því að það hefir fundið sig knúið til að þverbrjóta jafnræðið í rýmri merkingu: jafn starfandi (activ) og hvílandi (passiv) ráðarjettur beggja aðilja, með því að leggja stórum þyngri framfærsluskyldur á herðar eiginmanni en konu.

Það er augljóst, enda ber þess vel að gæta, að brot á jafnræðinu getur einnig leitt til misrjettis, en það sem við nú viljum rannsaka og skilja, er hvort brot á jafnræðinu, eða mismunandi rjettarstaða, getur ekki einnig leitt til rjettlætis, en til þess verðum við að líta nánar á veruleikann og reynsluna. —

Náttúrulögmálið virðir að vettugi öll „princip“, og það er einmitt náttúrulögmálið, sem hefir valdið þessum mismun á rjettarstöðu konu og eiginmanns. Frá því sjónarmiði skilst mönnum hversvegna sifjamálalöggjöfin í öllum löndum álfunnar hefir aðallega lagt framfærsluskylduna á eiginmanninn. Náttúran sjálf tekur svo mikið af starfskröftum konunnar í sína þágu: til að ala afkvæmi sjálfri sjer (náttúrunni) til viðhalds. Þetta hlutverk konunnar hefir bæði undanfara og afleiðingar, sem oft lama stórum eða eyða með öllu starfskröftum konunnar út á við, og það einmitt á hennar besta aldursskeiði. Starf konunnar hefir því aðallega orðið í þágu heimilisins inn á við, en framfærslan og umsjá heimilisins út á við hefir orðið aðalstarf eiginmannsins. Löggjafinn hefir fund-

ið til þess með rjettu, að hin ströngu lagaákvæði um framfærsluskyldu eiginmannsins áttu ekki við um konuna, sem frá náttúrunnar hendi var mjög miklu veikbygðari og hafði því verri aðstöðu í lífsbaráttunni.

Af þessu verður oss það fullljóst, að það er ekki aðeins kynið, sem leiðir til mismunandi lagaákvæða, heldur gerir einnig ólíkt starfsþrek og aflahæfi og þar af leidd sjálfsögð verkaskifting ólíka rjettarstöðu bæði nauðsynlega og rjettmæta. Við komumst þá að þeirri niðurstöðu, að það hafi verið rjettmæt nauðsyn, sem knúði þetta frumvarp til að víkja frá jafnræðinu og taka enn upp hin ströngu ákvæði um framfærsluskyldu eiginmannsins. En um leið og við viðurkennum þetta ákvæði, hlýtur hverjum manni að skiljast, að óhjákvæmilegt skilyrði þess, að nefnt lagaákvæði eigi nokkurn tilverurjett, er að eiginmaðurinn öðlist rjettindaauka í hlutfalli og samræmi við skyldurnar, því ella hverfur hlutfallið eða jafnvægið milli skyldna og rjettinda, en fram kemur óþolandi misrjetti. Þetta virðist frumvarpið alls ekki skilja, en þetta ber því að skilja, ekki aðeins vegna þess mikla misrjettis, sem eiginmanni er hjer gerður, og þeirra óþæginda, sem af þeim misrjetti flýtur fyrir hann, heldur einnig vegna þeirrar hættu, sem konunni, börnunum og heimilinu í heild getur stafað af þessum misrjetti, því bönd á ráðarjetti eiginmannsins um rjett og þörf fram, leiða til skerðingar á getu hans og aflahæfi, en afleiðingarnar hljóta að koma niður á þeim, sem

hann á fyrir að sjá að lögum. Frumvarpið virðist alls ekki skilja það, sem mest á riður: að öryggja fjölskylduna út á við, gera hana að einni fjárhagslegri heild og styrkja sem mest mátti verða sjálfstæði hennar. Í þess stað einblínir frumvarpið á jafnræðishugsjónina: að gera rjettarstöðu konu og eiginmanns að öllu hinu sama, sem er hjegómi og smávægi, borið saman við það stóra takmark, að veita útverði heimilisins, eiginmanninum, sem óþvingaðastan ráðarjett í hinni þungu lífsbaráttu, og gera honum með því færara að rækja hinar þungu skyldu, framfærsluskylduna, sem honum er lögð á herðar. Það er hvorki rjettmætt nje mannúðlegt, enda oft árangurslítið, að skipa bundnum manni erfitt verk, og þó verður því ekki með rjetti neitað, að frumvarpið, að því er tekur til eiginmannsins, virðist eiga talsvert skylt við það. Frumvarpið bitur sig strax í upphafi þrælfast í hjegóm-ann: jafnræðishugsjónina, en það leiðir, eins og jeg leitast við að sanna, út í torfærur og misrjetti og gerir frumvarpið sjálfu sjer sundurþykt; þetta ber að leiðrjetta, frumvarpið á að stefna að hinu sanna rjettlæti: jafnvægi milli skyldna og rjettinda.

